

Notat fra arbeidsverksted 25. mai og 30. mai 2018

Innspill til planprogram for regional plan for klimatilpasning i Rogaland

Det ble gjennomført to oppstartssamlinger til planprogrammet, en i Stavanger og en i Haugesund. Totalt var ca 70 deltakere påmeldt fra kommuner, statlige etater, frivillige organisasjoner, næringsorganisasjoner, forskningsmiljø, mm. Hensikten med samlingene var å heve kunnskapsgrunnlaget om klimaendringer og behovet for tilpasning, og via gruppediskusjoner, starte en diskusjon om de viktigste utfordringene for Rogaland. Deltakerne ble bedt om å diskutere utfordringer, hvordan en regional plan kan bidra til å løse utfordringene, og gi innspill på målgruppe og medvirkning. Innspillene er oppsummert i dette notatet, og vil gi grunnlag for å starte utarbeidelse av planprogrammet.

Innhold

Generelle innspill.....	1
Tematiske klimautfordringer som ble omtalt og diskutert:	2
Overordnede utfordringer i kommunene for å implementere klimatilpasning.....	4
Hvordan kan regional plan bidra til å løse utfordringene?	5
Behov for retningslinjer?	8
Innspill til medvirkning i planprosessen	9
Innspill til målgrupper i plan.....	10

Generelle innspill

- Regionalplanen må ikke bli for snever, men kunne dekke flere fagområder.
- Planen må peke på de utfordringene Rogaland har.
- Planen må sette rammer.
- Det må ikke være en «ovenfra og ned plan».
- Klimatilpasning må defineres, og det må skilles klart mellom klimareduksjon og klimatilpasning.
- Ulike geografiske klimasoner i fylket.
- Viktig med en positiv vinkling, klarspråk, alle med, vil oss vel.
- «Gode trygge liv».
- Kunnskapsdokument – kan nyttes til å bli kjent med utfordringene.
- Må ha en tydelig og god handlingsplan.

Tematiske klimautfordringer som ble omtalt og diskutert:

Flom og overvannsutfordringer var et gjennomgående tema i alle gruppene. Behov for kartlegging av vannveger og flomveier ble nevnt flere ganger. Overvannsproblematikken ble knyttet til urbane områder. Mange hadde fokus på hvordan **planlegge helhetlig** med tanke på økte vannmengder. Konkrete innspill rundt dette:

- Overvann: hvem er ansvarlig, hvem skal betale? Ikke god nok dimensjonering på rør. Trenger mer info om dimensjonering, avrenningskoeffisient, gjentaksintervall.
- Fortetting, oppgradering, kan man fortette med eksisterende overvannsnett? Hvem skal betale for vedlikehold. Eksempel sandkummer: blir tette, utfordring sikre tømming av disse, kartlegging. Bruk av sensorer?
- Manglende overordnede planer og planlegging for overvann – detaljplaner gir ikke fullstendig oversikt over hvor vannet kommer og går.
- Areal konflikter: byfortetting vs overvann. Overvann i byer vs. tilpasning for brukerne av byene. Byene – halvparten av fylkets befolkning bor i by.
- Byutvikling: Hvordan utvikle klimatilpasning på en positiv måte for f.eks. byutvikling.
- Permeabilitet – forbud mot parkeringsplasser – mindre biler- bedre miljø.
- Flomveier er greit å få inn i nye planer, ikke i gamle.
- Komplisert med gamle vs. nye planer med ulike føringer, noen slipper unna, andre må ta strenge hensyn.
- Regulering av vassdrag – plikter flomforebygging.
- Hensynssoner knyttet til vassdrag.
- Utfordringer med interkommunale vassdrag og mangel på helhetlig planlegging (påvirkning av det som er nedstrøms og oppstrøms).
- Mange små tiltak langs elven gir konsekvenser lenger nede - Regelverk: hvem vurderer konsekvensene nedstrøms og hvor langt nedstrøms... til sjø? Dokumentasjon ved små tiltak..

Landbruk og matproduksjon. Viktigheten av landbruket og matproduksjonen i Rogaland ble tatt opp av mange grupper. Det er viktig å ha et robust landbruk for fremtiden.

- Rogaland er et landbruksfylke: Fokus på mattrygghet.
- Rogaland Bondelag: Bindeledd, motivator og spre kunnskap
- Faglig rådgivning til bøndene er viktig.
- Bøndene liker de tiltakene som gir bedre økonomi, høyere inntekt. Utfordringen er å få bonden med på å gjøre tiltak som koster mye NÅ, men vil gi gevinst senere.
- Kunnskapsspredning er viktig. For eksempel er plassering av høyballer. Bonden vet best, men så fyker ballene ut i elva med første flom.
- Landbruket får oftere avlingssvikt enn hvert 200 år.
- Viktig samspill mellom biologisk mangfold og landbruket. Hvordan vil det bli påvirka?
- Landbruket: Nasjonale mål er å ha større enheter, men dette kan kanskje bidra til en større sårbarhet i et endra klima. Må forskes mer på!

Natur og biologisk mangfold

- Trussel mot naturmangfold og landskap.
- Må inkludere biologisk mangfold på landjorda og i vannet.
- Langsiktige konsekvenser av klimaendringer på natur.

- Går hånd i hånd med landbruk. I Norge har vi små enheter som har bidratt til å bevare mangfoldet.
- Fremmede arter kan ha stor forplantningsevne og utkonkurrere naturlig tilstedeværende arter.

Beredskap, helse og sikkerhet

- Beredskap – Matsikkerhet, sykdom, nye dyrearter.
- Kommunens ansvar for sikring av eksisterende bebyggelse.
- Regional kraftforsyning og ekom – gjøre mer robust.
- Klimaendringer gir mer risiko for forurensing av drikkevann.

Skred og ras

- Kartlegging og risikoanalyse av de største utfordringene; ras og flom.
- Grove aktsomhetskart
- Jordras/steinras – opprydning, mister jord
- God hjelp og oppfølging fra NVE (særlig skred)
- Svingingar mellom + og – grader. -> Steinsprang, ras bør være et klart tema

Havnivåstigning og stormflo

- Havstigning – vi har veldig lang kyst, og noen tettsteder ligger veldig utsatt til. Spesielt med hensyn til storflom
- Retningslinjer for havnivåstigning, for å gi en likhet mellom nabokommuner basert på fakta

Temperatur og tørke

- Gress/lyng/skogbrann? Tørrere somre?

Annet

- Den evna samfunnet har til å tilpasse seg til å ta imot fremtidige klimaflyktninger.

Overordnede utfordringer i kommunene for å implementere klimatilpasning

Flere administrative og organisatoriske utfordringer ble diskutert, og er oppsummert i fem hovedtema;

1. Ressurser og kunnskap.

- Mange kommuner har begrenset kompetanse og ressurser.
- Manglende kunnskap hos konsulenter.
- Det er behov for å øke kunnskapsnivået i kommunene, både administrativt og politisk.
- Også grunneiere, bønder, næringslivet og innbyggere generelt, har behov for mer kunnskap.
- Kunnskapsgrunnlaget er ikke spesifikt nok.
- Det er utfordrende for en kommune å finne rett kunnskap og kompetanse.

2. Manglende forankring og forståelse, særlig politisk.

- Politikere tar ikke innover seg fagkunnskapen. Gjør vedtak som strider mot faglige råd.
- Klimaendringene har lang tidshorisont. Vanskelig å forholde seg til for politikere som er valgt for fire år av gangen.
- Klimatilpasning er et komplisert fagfelt. Behov for god formidling til politikere og til innbyggerne.
- Behov for folkelig oppslutning om mål og tiltak – formidle fordelene med tiltak som gjør samfunnet robust. Den enkelte er også ansvarlig for sine handlinger.
- Internt i en kommune kan det være vanskelig å etablere tverrfaglig forståelse for ansvarsforhold.

3. Virkemidler, regelverk, føringer og ansvar

- Manglende regelverk, eller regelverket nyttes ikke godt nok (Pbl).
- Ulike regler i nærliggende kommuner, f.eks knyttet til felles elv, sjøareal
- Mangler klare føringer på drift og vedlikehold på enkelte områder, eks flomveier og flomvern - ansvarsforhold og hvordan det skal gjøres
- Ønske om strengere/felles føringer på noen områder. F.eks ift hensynssoner og aktsomhetskart. Hva kan gis dispensasjon til?

4. Behov for tverrfaglig kompetanse og helhetlig planlegging

- Klimatilpasning må opp på et overordna nivå i kommunen. Må være gjennomsyra i hele kommunen.
- Organiseringen internt i en kommune må gi grunnlag for tverrfaglig arbeid.
- Det må jobbes med holdninger og ukultur.
- Savner helhetlig tankegang på infrastruktur. Teknisk infrastruktur – arealplanlegging (behov for tverrfaglighet, hvem har ansvar?).
- Det er utfordringer med interkommunale vassdrag og mangel på helhetlig planlegging. Mange små tiltak langs elven kan gi konsekvenser lenger nede.
- Samspill mellom arealbruk og flomsikring, kan komme i konflikt med hverandre. Miljø kommer gjerne som 2. pri.
- Behov for nettverksbygging.

5. Finansiering

- Kostnader, særlig relatert til å løse inn areal, øke kunnskap, vedlikehold og utbygging av ledningsnett, vannrør, og avløpssystem.
- Store kostnader for kommunene knyttet til kartlegging, tiltak og sikring.
- Utfordring ift økonomi, noen kommuner trenger mer støtte enn andre pga varierende utfordringer en står ovenfor.
- God samfunnsøkonomi å bruke penger på klimaforebygging. (Brannslukking kontra forebygging)
- NVE er flaskehals pga. manglende ressurser. Hverken NVE eller kommuner har penger nok – må ekstra bevilgninger til.
- NVE kjører kost /nytte hvor det lønner seg og sikre. Flomsonekartlegger og skredkartlegger der det mest utsatte. Dekker ikke alle behov.
- Må bruke mer penger til vedlikehold.
- Manglende vilje til å investere.
- Ønske om at regional plan og FK bidrar med midler – bør da stille krav om tverrfaglighet.

Hvordan kan regional plan bidra til å løse utfordringene?

Innspillene er strukturert etter de 5 overordna utfordringene skissert i det forrige kapitlet, samt innspill knyttet mer konkret til faglige tema.

Tabell 1: Innspill fra arbeidsverkstedene er oppsummert under, med fokus på hva en regional plan kan bidra med og med forslag til konkrete tiltak.

Hovedtema	Plan kan bidra med...	Forslag til konkrete tiltak
1. Resurser og kunnskap	<ul style="list-style-type: none">• Bedre kunnskapsgrunnlag• Nettverksbygging• Kompetansebygging• Forskningsprosjekter• Sette lys på hva slags kompetanse kommunene trenger for å kunne arbeide med klimatilpassing.• Kunnskapsdeling – de beste løsningene• Mer kunnskap om positive effekter	<ul style="list-style-type: none">▪ Bidra til å fremme søknader til eks forskningsprosjekter▪ Gi kartlegging over hensynssoener▪ Regionalt - Bidra med kompetanse på felt som er utfordrende for en enkelt kommune, eks biologisk mangfold, helse, landbruk,▪ Kartleggingsprosjekt, fk rådgivende organ om kart?▪ Miljøkonsulenter i hver kommune?
2. Manglende forankring og forståelse, særlig politisk	<ul style="list-style-type: none">• Økt fokus på klimatilpassing• Synliggjøre utfordringene og skape felles forståelse om behov for handling – politikere, administrasjon, innbyggere• Gi grunnlag for at politikerne tør å ta vanskelige avgjørelser	<ul style="list-style-type: none">• Forankre godt hos alle parter – bevisstgjøring – skape møtearenaer og nettverk• Kursing av politikere• Konkrete råd til innbyggerne• Kampanjer• Bruke etappevise mål?

3. Virkemidler, regelverk, føringer, ansvar	<ul style="list-style-type: none"> • Påvirke endringer i regelverk • Synliggjøre behov for evt nye virkemidler • Gi felles føringer / retningslinjer • Klargjøre ansvarsforhold 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bidra til utvikling av planverktøy som tar hensyn til klimatilpasning ▪ Bidra til å sette normer, f.eks. definere rammer for byggevirkosomhet og kunnskapsgrunnlag som skal legges til grunn, tilpasset Rogaland ▪ Få likhet i praktisering (f.eks. vassdrag, byggeråstoff, utvikling av areal)
4. Behov for tverrfaglig kompetanse og helhetlig planlegging	<ul style="list-style-type: none"> • Skape forståelse for at dette er et problem som må løses tverrfaglig. • Helhetlig tankegang på infrastruktur. • Hjelp til å prioritere de viktigste oppgavene. • Vise utfordringer og problemer i kommunen, og gi forslag til tiltak. • Kompetanseheving og kompetansedeling på tvers. • Samordne nabokommuner, f.eks langs et vassdrag/sjø. • Fremme interkommunalt samarbeid (f.eks. beredskap). • Grove prinsipper for planlegging. • Samarbeid og nettverk mellom ulike aktører, samkjøring mellom disse. • Bedre samarbeid på tvers både fra fylke og større kommuner ned til mindre kommune – mer handling. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Forebyggende arealplanlegging - gi konkrete tiltak. ▪ Bidra til gode eks på byutviklingstiltak. ▪ Summere opp ATP planene -hva slags føringer har de på klimaområdet. ▪ Gi retningslinjer og «sjekklister» for kommunene. ▪ Ikke strupe igjen vannveiene. ▪ Blå/grønn (driver frem trivsel og øke komfort og fremtidsvisjoner for grønne byer). ▪ Se på kraftverksituasjonen – ikke bygge før det er blitt gjort en helhetlig vurdering med tanke på arter og biologisk mangfold. ▪ Hvordan nytte de store damanleggene til demping av store vannmengder.
5. Finansiering	<ul style="list-style-type: none"> • Prioritere tiltak. For eksempel i viktige vassdrag. • Få fokus på behovet for midler, forebygging, kartlegging og tiltak. • Kostbart å gjøre tiltak – Hvordan gjøre det rimeligere? <ul style="list-style-type: none"> ○ Lavthengende frukter – kreative tiltak. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Utvikle finansieringsformer for klimatilpasningstiltak. ▪ Kost-nytte over klimatilpasningstiltak. ▪ Få prioritert Rogaland i NVE budsjetter. ▪ Utvikle «gulrøtter» for god klimatilpassing. Eks «gulrot» for å håndtere vann på egen tomt (fradrag i offentlige avgifter og positiv mobilisering) ▪ Krav til tverrfaglige prosjekt for å få midler. ▪ Kan innbyggerne bidra med tiltak?

<p>6. Fagrelaterte tiltak og kommunal planlegging</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Tiltaksbank for kommunene, så de kan velge de tiltakene som passer for seg. • Oversikt over anbefalinger og krav? • Eksempelsamling/ Best-praksis. Kompetanseoverføring mellom kommuner. • UU – metoden som eksempel til etterfølgelse. • Fokus på de viktigste (pri) oppgavene i planen. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Oversikt over naturskadeerstatning/ forsikringsutbetalinger, hvor ligger skadene plassert? «kjerneområde naturskade/klimatilpasning». ▪ Temakart rogaland kan brukes til å dele klimarelaterte kart. Forbedre kartverktøy etter behov i kommunene. ▪ Bidra til at regionen er bedre rustet til å håndtere hendelser (strømbrudd, bortfall av kommunikasjon, stengte veier, tilgang til helsetjenester, mat ol.). ▪ Hvilke nivå skal en legge seg på ift flomhåndtering og fortetning, eller andre motsetninger. ▪ Økt detaljering av flomsoner, rasutsatte områder, utglidningsutsatte områder ol. ▪ Prioritert liste over punkter hvor det må settes inn tiltak/barrierer. ▪ Fremheve og synliggjøre tidligere hendelser og mulige fremtidige scenarier. ▪ Kartlegge sårbarhet for brudd i kommunikasjoner – redundans. ▪ Se på muligheter innenfor teknologi, sensorer etc ▪ Lettere tilgang på forsikringsdata til bruk i forebygging. ▪ Forebyggende arealplanlegging <ul style="list-style-type: none"> ▪ Avsette tilstrekkelig areal til vassdrag ▪ Sette punkter som må avklares i kommuneplanene (arealdel) ▪ Urban flom og havnivåstigning
<p>7. Idemyldring</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ha skal vi i Rogaland bli gode på? <ul style="list-style-type: none"> ○ Ras, steinsprang, farlige lokalmiljø • Sauda har en særskilt utfordring med steinsprang-utsatt område <ul style="list-style-type: none"> ○ ROGFK ta det som en case. Som kan nyttes i andre tilfelle • HordaKlim: Ta nasjonale/regionale data ned til lokalt nivå <ul style="list-style-type: none"> ○ Hordaland gjør det på nedbør, kan vi gjøre det på et annet tema? ○ Tilpasse det med landbruket. Klimaeffekter i landbruket. Er det viktigste landbruksfylket i Norge? 	

Behov for retningslinjer?

De fleste gruppene konkluderte med at det er ønskelig med retningslinjer og evt regionale planbestemmelser, men de bør være grove og de må kunne tilpasses lokalt.

Noen grupper foreslo tema som kan være aktuelle for retningslinjer;

- Kommunedelplan med krav om tverrfaglig sammensetning (VA, arealplan, miljø, osv.)
- Kan en kreve at ROS-analyser er mer utdypende?
- Håndtering av overvann.
- Arealbruk ved flomveg.
- Nydyrking/bevaring/utbygging av myr.
- Retningslinjer for de ulike sektorene og retningslinjer for bruk av arealer for skog, myr, landbruk, utbygging og veg.
- Retningslinjer for havnivåstigning, for å gi en likhet mellom nabokommuner basert på fakta.
- F.eks om plassering av løse ting langs elv som kan tas av flom (campingplasser, rundballer.)
- Stimulere til drenering der det trengs mest, og til å la myrer og våtmarker stå både som klimatilak og biodiversitet.
- Retningslinjer for materialbruk/byggeskikk?
- Kan stille krav til bestemmelse til kommunene. Eks blå/grønn tenkning. Bruke «skal» i visse forhold; «Areal og vassdragene skal ha kapasitet (opprette flomkapasitet).»

Noen kommenterte at retningslinjer bør ha litt mer SKAL og ikke bare BØR.

Det vil være nyttig og lære av andre fylkeskommuner eller utenfor landegrensene (god praksis).

Det ble også foreslått at planen kom med forslag til (juridiske og klarspråklige) bestemmelser/retningslinjer som kommunene kan nytte.

Innspill til medvirkning i planprosessen

Følgende innspill ble løftet frem på verkstedene:

- Viktig å involvere de som planen vil bety noe for.
- Legge til rette for workshop med tverrfaglig fokus (1/2 dag). Invitere fagpersoner, politikere, m.fl.
- Inkludere både folkevalgte og administrasjon i kommunene – gir større utbytte.
- Tverrfaglige grupper, ulike kompetanser og etater.
- Viktig med politikerinvolvering.
- Kompetanseløft for beslutningstakere (politikere).
- Viktig å formidle på en god måte, innovativ, visuell, modeller, verktøy.
- Når en har et tettstedsprosjekt – gjøre det til et robust tettstedsprosjekt. – Involvering i andres prosjekter.
- Prosjekt med studenter fra UIS?
- Benytte eksisterende temagrupper/faggrupper/prosjekter for å nå ut bredere (ikke opprette egne temagrupper). Eksempler på eksisterende grupper som kan være aktuelle å involvere;
 - Vannområde - vanndirektivet
 - VA
 - Norsk vann
 - Bondelaget – landbruk (fylkesmannen)
 - Klimanettverket Haugalandet
 - Rogaland urban, nettverk plan og byggesak
 - Norsk kommunalteknisk forening, nettverk plan og miljø.
 - Frivillige lag og foreninger; NU, DTN og naturvernforbundet.
 - Partnerskap for folkehelse
 - Ungdommens fylkesting
 - UNaLaB – klimatilpassing med blågrønne tiltak – benytte de i medvirkningen.

Innspill til målgrupper i plan

Tabell 2: Noen grupper nevnte mange potensielle målgrupper, mens andre hadde fokus på et par. Tabellen oppsummerer hvor mange grupper som har nevnt ulike målgrupper. Det er enighet om kommunene som hovedmålgruppe, men mange nevnte behovet for å ha fokus på kommunen som en differensiert målgruppe.

Målgrupper	Antall grupper som har nevnt tema	Kommentar
Kommunane: Politikara + administrasjon (eks: Planavdelingen, VA/teknisk, vei, park, rådmannen, politikere, folkehelse, landbruk)	9	Enighet om hovedmålgruppe
Utbyggere /Byggebransjen og konsulentbransjen, arkitekter, Forvaltere av areal	6	
Innbyggere - Hva kan du gjøre? - eks fra Danmark	4	Klimatilpasning.dk
Stat / Regionale statlige etater, eks vegvesen spesifikt nevnt	3	særlig hvis det er behov for tiltak og midler.
Frivillige lag og organisasjonar? Eks verneforeninger	3	
Næringsliv	3	
Samfunnsaktører / Andre større aktører, eks; kraftselskap, havnevesenet	2	
Bondelag, bønder	2	
Forsikringsbransjen /selskap?	2	
Forskningsmiljøer (indirekte), UiS	2	
Skoler og barnehager	1	